

## **Svemir kao poslednja geografska ravan: Geopolitika svemira i mesto i uloga Evropske unije u svemiru**

Bohumil Doboš, *Geopolitics of the Outer Space: A European Perspective*, Cham, Springer, 2019, pp. x+139, 84,99 €

Ideja na kojoj geopolitika počiva jeste ideja o međusobnim uticajima i međuzavisnosti geografskih i političkih pojava i procesa. Razumevanje međunarodne stvarnosti nerazdvojivo je od razumevanja geografskih osnova u okvirima kojih se međunarodno-političke pojave i procesi odvijaju. Bilo da je reč o kopnu, moru, vazduhu, ili pak planinama, rekama, pustinjama, specifičnosti geografskog prostora daju veću ili manju mogućnost državama da delaju u međunarodnom okruženju. Međutim, da li se u navedenom kriju granice geografskog prostora? Kao što je tehnološki napredak omogućio čoveku da dela prvobitno na moru, pa potom i u vazduhu, isti napredak omogućio je širenje geografskog prostora u okvirima da čovek može delovati i na svemir. Uz sve značajnije oslanjanje čovečanstva u svakodnevnom životu, ali i u ekonomskoj i strateškoj dimenziji, na tehnologiju koja se nalazi u svemiru, svemir kao svojevrsna geografska ravan dobija sve značajniju pažnju u akademskoj literaturi.

Knjiga Bohumila Doboša nastoji da doprinese rastućem korpusu literature koji pristupa proučavanju svemira kao specifičnoj geografskoj ravni koja utiče na međunarodnu politiku. Počevši od pionirskih radova Evereta Dolmana (*Everett C. Dolman*) koji nastoje primeniti geopolitički pristup u svemiru,<sup>1</sup> do radova Najefa al-Rodana (*Nayef R. F. Al-Rodhan*) koji zagovaraju novi, meta-geopolitički pristup,<sup>2</sup> proučavanje geopolitike svemira, ili kako se neretko označava astropolitika, dovela je i do uspostavljanja zasebnog naučnog časopisa „Astropolitika“ (*Astropolitics*) u izdanju Tejlora i Fransisa (*Taylor and Francis*) koji objavljuje ovakvu problematiku. Struktura same knjige Bohumila Doboša osmišljena je na način da pokrije dve značajne celine. Prvo – da pruži geopolitičku analizu svemira kroz aspekte na koje svemir kao geografska ravan utiče na međunarodne odnose. Drugo – da pruži analizu i perspektivu mogućnosti Evropske unije kao aktera u svemiru, tako što prikazuje mogućnosti Unije, pre

---

<sup>1</sup> Everett C. Dolman, „Geostrategy in the Space Age: An Astropolitical Analysis“, *Journal of Strategic Studies*, vol 22, No. 2-3 (1999), pp. 83-106; Everett C. Dolman, *Astropolitics: Classical Geopolitics in the Space Age*, Frank Cass, London and Portland, 2002.

<sup>2</sup> Nayef R. F. Al-Rodhan, *Meta-Geopolitics of Outer Space: An Analysis of Space Power, Security and Governance*, Palgrave Macmillan, New York, 2012.

svega kroz Evropsku svemirsku agenciju (*European Space Agency*), ali i moguće pravce razvoja zajedničke Evropske svemirske strategije.

Za razliku od Dolmana, koji nastoji da primeni zapažanja klasične geopolitike na svemir kao geografsku ravan, odnosno al-Rodana koji zagovara novi pristup, Doboš metodološki zasniva svoju analizu geopolitike svemira koristeći okvir sistemske geopolitike (*Systemic Geopolitics*), postavljenog od strane Žerara Dusoja (*Gerrard Dussouy*) kojim se kompleksnost globalnog sistema svodi na pet međupovezanih polja, odnosno prostora delanja.<sup>3</sup> Upotrebom ovog analitičkog okvira Doboš je pokazao praćenje savremenih trendova u geopolitici, ali i mogućnost da se okvir koji nije predviđen za analizu svemira uspešno prilagodi i primeni. S druge strane, upotreba relativno novog pristupa geopolitičkoj analizi proizvodi i ograničenja ovog dela zbog još uvek nedovoljne razvijenosti samog pristupa, na šta su ukazale brojne kritike Dusojevog članka.<sup>4</sup> Štaviše, sam Dusoj je svestan postojećih ograničenja koje priznaje, objašnjavajući da navedeni rad predstavlja sublimaciju, na engleskom jeziku, serije od četiri knjige objavljene na francuskom.<sup>5</sup>

Iako Dusoj postavlja svoj okvir kroz pet međupovezanih polja: fizičkog prostora, demografskog prostora, diplomatsko-strategijskog polja, ekonomskog i simboličkog polja, Doboš svoju analizu zasniva isključivo na fizičkom, diplomatsko-strategijskom i ekonomskom polju. U slučaju isključenja demografskog prostora Doboš daje dobar argument za to, navodeći nepostojanje trajne ljudske populacije u svemiru. Međutim, u slučaju simboličkog snaga argumenta je znatno slabija. Odbacujući neophodnost analiziranja simboličkog polja u svega jednoj rečenici, ovime se zapostavlja aspekt svemira koji je možda bio i ključan tokom većeg dela Hladnog rata, tokom svemirske trke Sjedinjenih Američkih Država i Sovjetskog Saveza zarad nacionalnog ponosa i blokofske supermatije. Iz današnje perspektive, simbolički aspekti svemira možda jesu umanjeni u odnosu na period Hladnog rata, opravdavajući nedostatak pažnje posvećen ovom segmentu geopolitike svemira. Međutim, prisustvo u svemiru i danas jeste velikim delom stvar nacionalnog prestiža čiji se značaj, ipak, ne može u potpunosti zanemariti.

Analiza fizičkog, diplomatsko-strategijskog i ekonomskog polja zauzima veći deo Doboševe monografije. Proučavanje svemira kroz aspekt fizičkog prostora

---

<sup>3</sup> Gerard Dussouy, „Systemic Geopolitics: A Global Interpretation Method of the World“, *Geopolitics*, vol. 15, No. 1 (2010), pp. 133-150.

<sup>4</sup> Saul B. Cohen, „Evaluating Systemic Geopolitics – A Twenty-First Century View“, *Geopolitics*, vol. 15, No. 1 (2010), pp. 157-164; Alexander B. Murphy, „Gerard Dussouy’s ‘Systemic Geopolitics’“, *Geopolitics*, vol. 15, No. 1 (2010), pp. 151-156; Robert Jarvis, „Thinking Systemically about Geopolitics“, *Geopolitics*, vol. 15, No. 1 (2010), pp. 165-171.

<sup>5</sup> Gerard Dussouy, „A Reply“, *Geopolitics*, Vol. 15, No. 1 (2010), pp. 176-184.

svakako je najudaljenija od predmeta proučavanja politikologa, ali ujedno i najvažnija za razumevanje same prirode svemira kao geografske ravni. Centralno poglavlje o Astromehanici,<sup>6</sup> koje bi trebalo da prikaže svojevrsnu topografiju svemira kreiranu interakcijama gravitacionih polja svemirskih objekata, nedovoljno detaljno i precizno objašnjava ključne karakteristike svemira koje diferenciraju svemir kao ravan od ostalih geografskih ravni. Iako razumljivo sa stanovišta da monografija ne predstavlja delo fizičara, razumevanje lansirnih zona, Lagranžovih tačaka, geosinhronih orbite, Hohmanovih transfernih orbite, ključno je za razumevanje svemirske ravni i njenog uticaja na međunarodnu politiku. S druge strane, analiziranjem pitanja poput objekata koji se kreću u blizini Zemlje (*Near-Earth Objects*), Doboš prikazuje efekte svemira koje prevazilaze isključivi fokus na međunarodnu politiku.

Za razliku od fizičkog, analiza diplomatsko-strategijskog i ekonomskog polja je znatno detaljnija i sveobuhvatnija. Posmatrajući diplomatsko-strategijsku ravan, na prvi pogled deluje čudno što autor polazi od prava svemira u svom razmatranju umesto da se fokusira na vojna i ekonomska pitanja. Međutim, na osnovama međunarodnopravnih sporazuma, njihove učinkovitosti, ali i aktera na koje se odnosi, Doboš prikazuje ograničenja postavljena međudržavnim dogovorima oko eksploatacije svemira u vojne svrhe koja minimiziraju značaj svemira u vojno-strategijske svrhe. Međutim, autor eksplicitno ukazuje na probleme i ograničenja međunarodnog prava svemira ističući njegovu neodređenost i dvosmislenost, i upućujući na neophodnost osavremenjavanja međunarodnopravnih normi koje se odnose na svemir.

Prema autoru, vojnostrategijska utilizacija svemira je, za sada, još uvek na minimumu, mahom služeći kao podrška konvencionalnijoj upotrebi sile, međutim sa dosta ranjivom infrastrukturom njihov značaj može dovesti do jačanja bezbednosne dileme u svemiru. Međunarodnopravni okvir svemira nije razmatran isključivo u vezi sa diplomatsko-strategijskim poljem već i u okvirima ekonomskog. Državocentričnost dosadašnjih normi međunarodnog prava, koje se odnosi na svemir, u sukobu je sa sve većim brojem privatnih kompanija koje posluju u svemiru. Ovime se ojačava argument neophodnosti osavremenjavanja međunarodnih normi koje bi uključile i privatni sektor. Ekonomski uticaj svemira vidljiv je kroz sistem komunikacija, globalnog pozicioniranja, ali još važnije mineralnih resursa koji se mogu dobiti aktivnostima u svemiru.

Drugi deo knjige, fokusiran na evropsku perspektivu geopolitike svemira, autor započinje geopolitičkom analizom same Evropske unije. Iako autor pruža značajnu klasifikaciju faza u razvoju evropskog svemirskog programa,

---

<sup>6</sup> Bohumil Doboš, *Geopolitics of Outer Space: A European Perspective*, Springer, Cham, 2019, pp. 9-13.

posmatranog u širem kontekstu međunarodnih prilika i delovanja drugih aktera, njegova geopolitička analiza same Evropske unije pokazuje se ključnom za njegova zapažanja perspektive evropske astropolitike. U ključnom delu knjige, koji pruža SWOT analizu evropskog svemirskog programa, njegovi zaključci u svakom od četiri polja SWOT matrice dobrim delom počivaju na odnosima u okviru Evropske unije. Neophodnost koordinacije nacionalnih svemirskih programa, programa Evropske svemirske agencije, ali i politike samog Brisela na uspešnost iskorišćavanja potencijala svemira od strane Evropske unije u celini, ukazuje da svemirska ravan i dalje umnogome počiva na okolnostima „zemaljske politike“. Ipak, autor ne daje pesimistički stav po pitanju mogućnosti Evropske unije da postane vodeći akter u svemirskoj ravni već, naprotiv, ukazuje na procese koji mogu usmeriti Evropsku uniju ka ostvarenju tog cilja. U svemiru, prisustvo i interesi Evropske unije treba da budu strateška nezavisnost u odnosu na SAD, ekonomski razvoj i sprečavanje konflikata. Autor navodi da upravo ovo treba da budu kameni temeljci evropske svemirske strategije, uz isticanje ključnosti kooperacije evropskih država i učešće u komercijalizaciji svemira.

Knjiga „Geopolitika svemira“ Bohumila Doboša, predstavlja interesantan osvrt na mogućnosti i ograničenja koje svemir kao ravan pruža čovečanstvu. Iako povremeno skreće u futurizam, zaključci do kojih se u knjizi dolazi su daleko od futurističkih. Autor ispravno uočava sve značajniju ulogu koju svemir ima kako u svakodnevnom životu ljudi, tako i u odnosima između država, i ispravno naglašava neophodnost daljeg istraživanja. Interesantnim analitičkim okvirom autor uspeva da pronađe balans između neophodnog redukcionizma zarad prikazivanja različitih aspekata utilizacije svemira, i holističke sinteze međupovezanosti svih aspekata zarad sveobuhvatnog razumevanja uticaja delovanja u svemiru na međunarodne odnose. Iako u prvi plan stavlja evropsku perspektivu geopolitike svemira prikazujući njen istorijat, stanje, ali i predlažući pravce razvoja, autor ne zaobilazi i delovanje drugih država. Ipak, ova knjiga se može smatrati samo uvodom u ozbiljnije razmatranje geopolitike svemira i evropske perspektive. Analitički okvir, iako interesantan i koristan, i dalje je nedovoljno razvijen da bi pružio zahtevniju analizu. Neophodna objašnjenja su mahom površna i svedena na svega nekoliko pasusa, dok je uticaj delovanja u svemiru prikazan relativno uopšteno. Međutim, uprkos nedostacima, knjiga je značajna jer pruža sistematičan uvod za proučavanje sve značajnije uloge svemira.

*Mihajlo Kopanja*